

Jonas Hüttenhoff Klokkerud

Å navigere en verden i endring

En sammenlignende studie av to øy-samfunns
persepsjon av klimaendringer i lys av global
klimadiskurs

Bacheloroppgave i Sosialantropologi

Veileder: Hans Martin Thomassen

Mai 2023

Jonas Hüttenhoff Klokkerud

Å navigere en verden i endring

En sammenlignende studie av to øy-samfunns
persepsjon av klimaendringer i lys av global
klimadiskurs

Bacheloroppgave i Sosialantropologi
Veileder: Hans Martin Thomassen
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialantropologi



Kunnskap for en bedre verden



NTNU

Bacheloroppgave i Sosialantropologi

Utført ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Å navigere en verden i endring

En sammenlignende studie av to øy-samfunns persepsjon av klimaendringer i lys av global klimadiskurs

Av Jonas Hüttenhoff Klokkeud

SANT2900

Trondheim, mai 2023

6386 ord

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialantropologi

Innholdsfortegnelse

Introduksjon.....	3
Beskrivelse av etnografier	4
Shishmaref, Alaska, USA.....	4
Tuvalu	8
Narrativ.....	11
Likheter og forskjeller mellom Shishmaref og Tuvalu	14
Konklusjon	17
Referanseliste:	18

Introduksjon

I sin banebrytende artikkel, skriver Gupta & Ferguson (1992) blant annet at representasjoner av rom i samfunnsvitenskapene er basert på en tilsynelatende uproblematisk inndeling av rom, det vil si en tatt-for-gitt forestilling om at samfunn, nasjoner og kulturer opptar "naturlig" diskontinuerlige rom, steder eller "land", hver og en med "røtter" på sin rette plass. Forfatterne tilføyer at premisset om diskontinuitet i sin tur danner utgangspunktet for å teoretisere kontakt, konflikt og motsetning mellom kulturer og samfunn.

Etter min oppfatning kan vi gjenfinne den samme representasjonen i dagens toneangivende klimadiskurs. En sentral påstand i min oppgave er at premisset om diskontinuitet også danner utgangspunkt for å teoretisere klimaendringer og begrepsfeste 'klimaflyktninger'. En mye brukt definisjon av begrepet klimaflyktning er som følger:

People who have to leave their habitats, immediately or in the near future, because of sudden or gradual alterations in the natural environment related to at least one of three impacts of climate change: sea-level rise, extreme weather events, and drought and water scarcity (Farbotko & Lazrus, 2012, s. 6).

Denne definisjonen gir, og skaper, et innrykk av at det å forlate eget habitat automatisk er forbundet med en krise. Eller om du vil, at krise og mobilitet er to sider av samme sak.

Hva slags krise er det vi står overfor, og hvem sin krise spør Ada I. Engebriktsen i artikkelen *Kampen om mobilitet og sted* (2017). Dette er spørsmål jeg ønsker å undersøke nærmere i min oppgave. Det skal jeg gjøre ved hjelp av to antropologer som har gjort etnografisk feltarbeid for sine respektive doktorgradsavhandlinger blant to Stillehavsbefolkninger som begge har det til felles at deres livsgrunnlag i dag undergraves av det vitenskapen omtaler som klimaendringer, henholdsvis lokalbefolkningen på Tuvalu-atollene i Polynesia og Iñupiat-befolkningen på øya Sarichef nordvest for fastlandet i Alaska. Begge øysamfunnene utgjør ifølge klimaforskere i dag et slags 'mikrokosmos', det vil si lokale steder hvor konsekvensene av klimaendringer lar seg undersøke på en mest mulig systematisk måte. Ideen om mikrokosmos blir også brukt som et virkemiddel for å beskrive hvordan fremtidsutsiktene i industrialiserte samfunn vil være hvis man ikke jobber mot klimaforandringene. Ordtaket «kanarifugl i kullgruven» blir ofte brukt om disse stedene. Det som begge disse mikrosomosene har til felles, er at lokalbefolkningen trues med tvungen relokalisering som følge av stigende havnivåer og jorderodring. En annen ting de har til felles er at de menneskeskapte endringene det her er snakk om ikke kan føres tilbake til de to

øy-befolkningenes egne aktiviteter, men skyldes CO2 rik energiproduksjon- og konsumpsjon i andre deler av verden. Målet er også å se på hvordan befolkningen på disse stedene, som forholdsvis blir utsatt for mange av de samme farene, velger å reagere og om det er noen likheter og ulikheter i responsene.

Beskrivelse av etnografier

Shishmaref, Alaska, USA

Shishmaref er navnet på landsbyen på øya Sarichef. I dag bor det rundt 600 mennesker her. I

Shishmaref gir alle som en ett klart uttrykk for at de nå opplever at vintrene har blitt kortere, at permafrosten smelter, at vinden har blitt sterkere og mer uforutsigbar og at isen fryser mye senere enn bare for noen få tiår siden. Oversvømmelser og erosjon er også noe alle på stedet bokstavelig talt kjenner på sin egen kropp (Marino, 2012).

Landsbyen Shishmaref er i sin tur et resultat av amerikanske myndigheters arbeid i sin tid med å etablere en permanent bosetting av et Iñupiat-folk i et forsøk på å utdanne og «sivilisere» urbefolkningen (Marino, 2012, s. 136). Samtidig var det også en måte for den amerikanske staten å kontrollere den ellers mobile populasjonen hvis eksistens og livsgrunnlag i lang tid nettopp var basert på grensekryssende mobilitet og bevegelighet. Permanent bosetting innenfor klare grenser har i lang tid vært en av moderne staters viktigste virkemiddel for å disiplinere egen befolkning. Måten de etablerte denne bosetningen på var å bygge et postkontor, en kirke og en skole og lovfestet et krav om at alle barn måtte gå på skole (Marino, 2015, s. 53). Det som ellers særmerker nettopp dette stedet foruten en tiltagende grad av tvungen bosetting er at stedet i lang tid har hatt status som et slags ‘smørøye’ i et større kretsløp som omfatter både dyr og mennesker, og som i lang tid har gitt



Figur 1. Flybilde av Shishmaref, 2010, av Lawrence Hislop



Figur 2. Shishmaref fra nord-øst, 2017, av Eli Keene

befolkningen muligheter for jakt og fiske både vinterstid og om sommeren (Marino, 2012, s. 15). Dette er også det menneskene her livnærer seg av den dag i dag. Flere av innbyggerne kunne fortelle Marino at hvis det ikke var for menneskene så ville også dyrene «gå vekk», noe som forklarer og utdyper denne kretsløpsmetaforen på en god måte (Marino, 2015, s. 13). Vi begynner å ane at lokalbefolkningens mistro mot å la seg relokalisere til fastlandet et stykke på vei er knyttet til dette kretsløpet som altså ifølge lokalbefolkningen forutsetter en stor grad av tilstedeværelse både av mennesker og dyr, foruten en mobil levemåte. Marino mener at grunnen til lokaliseringen av Shishmaref på denne øyen er fordi man tidligere, ikke så for seg at miljømessige og klimatiske faktorer kunne være skadelig for menneskelige populasjoner (Marino, s. 6, 2015). Samtidig var det også et naturlig sammensmeltningspunkt for tidligere landsbyer i området. Teknologi kan være med på å gjøre tidligere ubeboelige steder beboelig gjennom å styrke infrastruktur, men ved større klimatiske utfordringer som stigende havnivå og erosjon kan dette vise seg å være særdeles utfordrende og økonomisk krevende.



Figur 3. Et forlatt hus som skled under en storm, 2016, av Diana Haecker/AP

I dag trues dette kretsløpet altså ikke bare av store klimatiske forandringer som endringer i havnivå, vanntemperatur og vannstrømmer, men også av mangel på en samtidig tilstedeværelse av både mennesker og dyr som ifølge lokalbefolkningens erfaringer og verdensbilde er en nødvendig forutsetning for begges eksistens. Når det kommer til sterke stormer, erosjon, og smelting av hav-is kan dette være svært ødeleggende også for selve bebyggelsen. Det har blitt bygget «sjøvegger» som skal beskytte landsbyen, men de strekker seg ikke langs hele kysten og flere av disse prosjektene har også blitt ødelagte av stormer. For eksempel beskyttes ikke den sør-vestlige siden av øyen, hvor befolkningen har satt opp stativer for å tørke fisk og kjøtt (Marino, 2012, s. 96). Dette området og stativene er også noe som holder sterk sentimental og kulturell verdi. Noe annet som kommer i fokus i denne etnografien er også hvordan dette folket er forholdsvis uskyldig og ofre for menneskeliggskapte klimaforandringer (Marino, 2015, s. 10). De har lite til ingen utslipp, men er samtidig de som lider mest under forandringene. (Marino, 2015, s. 15).

En interessant observasjon Marino gjorde under feltarbeidet, underbygger dette med betydningen av bevegelighet og mobilitet som et slags grunntema i Iñupiat kulturen og som

langt på vei kan forstås som et aspekt ved en tilpasning til de totale omgivelsene, altså både til dyr og natur. Selv gir de uttrykk for at de 'alltid' har visst at øya en dag ville forsvinne (Marino, 2015, s. 43). Et av intervjuobjektene sa dette i et intervju; «The elders always knew the ocean would take this island, take back what it created» (Marino, 2015, s. 43). Nettopp derfor sier mange av de eldre også at de ikke ønsker å bli gravlagt på øyen, i frykt for at ingen vil være i stand til å se til graven i fremtiden. Dette kan tolkes som et aspekt ved en tilpasning til omskiftelige omgivelser. Permanent bosetting, og til en grad tvungen bosetning i denne sammenhengen, er mindre forenlig med slike praksiser. Større avhengighet av statlig infrastruktur gjør dem også mer sårbare når det gjelder å tilpasse seg endringene som for eksempel at havet stiger og jorda eroderer. Den eneste løsningen synes i dag å være relokalisering. Før den permanente bosettingen ble denne øyen fortsatt godt brukt av folket som et leirområde for vinterens jakt sesong. Det fortelles historier av befolkningen at de den gangen også opplevde høyvann, men viktig å stresse at det ikke var like ekstremt som i dag. Det som skiller disse historiene fra dagens situasjon er at de lett kunne bevege seg høyere opp i terrenget (Marino, 2015, s. 50). Dette kan tyde på en mangel av lokal kunnskap om omgivelsene og dets historie av myndighetene når det ble bestemt hvor landsbyen skulle etableres. Mangelen på mobilitet har gjort dem sårbare for klimatiske forhold.

Som man forstår, lever dette folket tett på naturen og deres opplevelse av den formes også av dette. Folket kjenner naturen godt og merker alle mulige forandringer som skjer den, men på en annen måte enn hvordan et vitenskapelig perspektiv ville sett på det. Gjennom flere intervjuer utført av Marino og Schweitzer i 2006 oppdaget man at begreper som klimaforandringer og global oppvarming var relativt ukjente (Marino & Schweitzer, 2009, s. 212). Diskusjonen om klimaforandringer er noe som eksisterer utenfor deres lokale verden, og er dermed noe som ikke diskuteres. Dette er ikke noe som er unikt ved dette stedet, men er noe som er en kulturell norm også blant Iñupiaq-grupper (Marino & Schweitzer, 2009, s. 213). Vitenskapen jobber for å skape generaliseringer som kan beskrive flere like fenomener på en gang. Så når vi snakker om «klimaforandringer» vet vi grovt hva dette innebærer. Iñupiaq mener derimot at generaliseringer er kulturelt upassende og «barnslig». Dette betyr ikke at de ikke opplever klimaforandringer på den måte vi beskriver den på, men det betyr heller at de tolker forandringene i naturen på en annen måte. Ved å vinkle intervjuene mot lokal kunnskap og lokale forandringer kunne intervjuobjektene peke ut på kart, beskrive områder i dyp detalj og forklare forandringer uten problemer. Den kulturelle normen tillater ikke at komplekse fenomener reduseres til generaliseringer. Også, når innbyggere i Iñupiaq-

landsbyer har blitt bedt om å snakke som «lokale eksperter», på vitenskapelig måte, brytes det strenge jakts-tabuer. Dette plasserer dem i et dilemma. På en side vil deres tilstedeværelse ha sterk følelsesrik påvirkningskraft som kan hjelpe deres sak, på den andre siden vil dette plassere dem i en vanskelig posisjon (Marino & Schweitzer, 2009, s. 215). Hva man kan trekke ut fra dette er kunnskapen vi velger å ta til oss er kulturelt bundet, og avhenger også av kulturelle normer. Vår vestlige vitenskapelig-orienterte forståelse samsvarer ikke med deres, men det betyr ikke at deres forståelse er mindre legitim for å beskrive forandringer. Det vi som antropologer kan bruke denne kunnskapen til er å bedre forstå hva disse forandringene betyr for den lokale befolkningen, utbedre et helhetlig bilde for hva det vil bety hvis dette blir tapt.

Når det kommer til hvilke muligheter folket har til å håndtere klimaforandringene er det en viss splittelse i folket. Noen ser på relokalisering som den eneste muligheten for overlevelse, mens andre er sterkt mistroisk til en slik løsning. Selv om denne diskusjonen har vært pågående siden 70-tallet, har myndighetene enda ikke lagt en offisiell organisert plan for hvordan dette skal gjøres (Marino, 2012, s. 18). Noe av problemet med en organisert plan, som innbyggerne har lagt merke til, er at organiseringen skjer av eksterne aktører som kan resultere at de blir flyttet fra et sårbart område til det neste. «Iyatunguk went on to insist that keeping decision making within the Shishmaref community was essential and that he felt outsiders (regional and at the level of state) should not have more control than local residents» (Marino, 2012, s. 39). Ut fra dette kan det tolkes som at handlingsrommet til innbyggerne i Shishmaref er relativt begrenset med tanke på hva som vil skje med dem i fremtiden. Samtidig kan det også virke ut fra det Marino skriver i sin etnografi at det er flere tilfeller hvor myndighetene ikke lytter når innbyggerne legger fram sine meninger og bekymringer (Marino, 2012, s. 161). En annen ting er at befolkningen her, som er relativt fattige når det kommer til kapital, har investert mye penger i hus og andre goder. En relokalisering, men også stor oversvømmelse, vil bety å si farvel til alle disse investeringene, og potensielt økonomisk krise for flere av innbyggerne.

«For people with large investments in residential houses and businesses, relocation and flooding present the problem of eliminating their livelihoods or the investment they've made in housing. Loss of houses that are paid for is particularly problematic for the elderly and retired» (Marino, 2012, s. 97).

Tuvalu

Den lille øy-staten Tuvalu er et annet sted som trues av stigende havnivå og potensiell relokalisering. Tuvalu ligger øst for Papua Ny-Guinea og består av til sammen 9 atoller; Nanumea, Niutao, Nanumaga, Nui, Vaitpu, Nukufetau, Funafuti, Nukulaelae og Niulakita (Lazrus, 2009, s. 2). Lazrus utførte det meste av feltarbeidet sitt på atollene Nanumea og Funafuti. Landmassene utgjør rundt 26 kvadratkilometer. Med en populasjon på rundt 12.000 fordelt på atollene er landet et av de minste i verden, både med tanke på populasjon og landareal. I dag blir Tuvalu, og andre



Figur 4. Fongafale-holmen på atollen Funafuti, 2019, av Sean Gallagher

omkringliggende øystater i Polynesia, utsatt for erosjon som resultat av stigende havnivå, uforutsigbare værsforhold, sterkere stormer og mer ekstremvær i form av hetebølger og lengere regnperioder enn hva som har vært normalt. Jeg skal i likhet med Shishmaref redegjøre for hvordan befolkningen her forstår og håndterer forandringene og hvordan de ser for seg framtidsutsiktene. Figur 4 viser Fongafale-holmen på atollen Funafuti hvor vi også finner den administrative hovedstaten med samme navn.

Tuvalu er en tidligere britisk koloni, og er fremdeles del av «Samveldet av nasjoner». På grunn av denne tette forbindelsen med Storbritannia, og på grunn av en rekke misjonærer har landet blitt påvirket av kristen religion (Lazrus 2009, s. 12). Kristendom har gjort inntrykk på landets sosiale rom, også hvordan befolkningen oppfatter risiko som jeg kommer tilbake til senere i oppgaven.

Som i Shismaresh sitt tilfelle, har også lokalbefolkningen på Tuvalu-atollene atskillig miljøkunnskap. Heather Lazrus omtaler denne kunnskapen som «tradisjonell miljøkunnskap» eller «traditional environmental knowledge (TEK)» (s. 26). Berkes foreslår denne definisjonen for TEK;

«A cumulative body of knowledge, practice, and belief, evolving by adaptive processes and handed down through generations by cultural transmission, about the relationship of living beings (including humans) with one another and with their environment» (Lazrus, 2009 s. 26).

Dette beskriver kunnskap en person eller en gruppe mennesker har om sine lokale omgivelser som man har bygget opp gjennom flere generasjoner. Ved hjelp av denne kunnskapen kan man lære om forandringer i det lokale miljøet, samt mekanismer som tas i bruk for å orientere seg. Det vil også beskrive hva mennesker har gjort for å tilpasse seg disse forandringene. Kort forklart er det en måte å utforske systemer mennesker utvikler for å forstå den naturlige verden og deres plass i den (Lazrus, 2009, s.131).

Mens Lazrus var i en begravelse på en av atollene var det en gammel mann som vinket henne bort til seg og sa; «*Koa mafulifuli te tau o te aso*» som betyr «det er forandringer i været». Dette er et kjent begrep som brukes blant befolkningen til daglig for å beskrive bokstavelig det uttrykket betyr. Denne gangen ble det brukt i dypere refleksjon om hvordan naturen rundt og de sosiale mekanismene forandres (Lazrus, 2009, s. 126). Gjennom flere intervjuer Lazrus hadde med befolkningen på Nanumea atollen, var det få som hadde hørt om konseptet klimaforandringer, men deres svar om erfarte forandringer i omgivelsene var konsistente (Lazrus, 2009, s.147). Lazrus nevner at på grunn av det tropiske klimaet Tuvalu har skifter været mellom to overordnede perioder; regnfulle vindmåned og tørre solmåned. Det befolkningen har merket nå er at vær-mønstrene har blitt uberegnelige, vanskeligere å forutse og forstyrret. Samtidig merkes det, spesielt av eldre, at det er vanskeligere å se på skyene hvor fiskene befinner seg, som har vært en metode i lang tid. Dette er også noe som er en merkbar sosial forandring, de eldre noterer seg at de unge ikke vet hvordan man gjør dette lenger nå som de har tilgang på annen teknologi og motorbåter (Lazrus, 2009, s.149). Et annet viktig punkt å ta med her er at værtrendene har blitt vanskeligere å forstå seg på. Innbyggerne merker seg at sesongene har blitt blandet, med regn i sesongene hvor det normalt har vært sol og tørke, og tørke i perioder hvor det skulle vært vått. Samtidig oppleves det oftere ekstreme tilfeller på begge sider (Lazrus, 2009, s. 150). Befolkningen på Tuvalu atollene er mye avhengige av regnvann for å få ferskvann. Problemet med dette er at vanntankene som brukes for innsamling er begrenset, hvilket betyr at når det regner for mye vil ikke vannet bli samlet opp effektivt. Det som blir samlet opp forsvinner også fort på grunn av rask fordamping (Lazrus, 2009, s. 45). Resultatet av alt dette uttrykker at vann kan bli et stort problem i tørkeperioder, det har alltid vært utfordrende, men nå mer enn før. Atollene har lenge også vært kjente med å grave opp brønner til å hente opp vann, men dette er kunnskap som sakte, men sikkert svinner hen med nye teknologier og støtte fra ytre aktører Samtidig tørker også jordsmonnet opp i tørkeperioder som gjør at vannet raskere evaporerer når det treffer bakken (Lazrus, 2009, s. 45). De nye teknologiene det er snakk om er som sagt

motorbåter, navigasjonssystemer og vanntanker. Utfordringen med disse utbedringene er at når disse blir ødelagte må de ha hjelp fra ytre aktører for å få det reparert (Lazrus, 2015, s. 58). Denne hjelpen kan i perioder være vanskelig å få tak i. For det første fordi den eneste muligheten man har for å komme seg til for eksempel Nanumea eller en av de andre atollene er ved båt eller sjøfly. For det andre er det ikke alltid like fristende for utenforstående organisasjoner å investere i Tuvalu ettersom det er usikkerhet rundt hvor lenge det kommer til å være beboelig på atollene (Lazrus, 2015, s. 58).

De lokale opplever også sterkere stormer i regnmånedene, og med dette følger større bølger og høyere tidevann som kan føre til stor fare for liv og bebyggelse (Lazrus, 2009, s. 155). Erosjon har også blitt et større problem. «*Kai te fenua*» (spising av landet) er et uttrykk som brukes. Kysten har alltid vært dynamisk, i konstant endring, men i dag oppleves det på en annen måte. På samme måte som i Shishmaref har man prøvd å bygge opp vegger for å beskytte kysten, men disse har på samme måte blitt ødelagt etter relativt kort tid. Tidevannet har mye å si for dette. De lokale bemerker at tidevannet også har blitt mer ekstremt.



Figur 5. Oversvømmelse på Funafuti, 2007, av Juriaan Booij

Lavvannet er lavere, mens høyvannet er høyere, som fremskynder erosjonen. På Funafuti, hvor bøndene gror *Pulaka* som er en viktig kulturell plante som brukes i flere matretter, merkes det at høyvannet trenger seg inn i sumpområdene hvor planten gros og de lokale mener at saltvannet ødelegger plantene (Lazrus, 2009, s. 158-159). Som man kan se er det mange utfordringer for de innfødte; manglende ferskvann, sterkere stormer, «spising av landet», uforutsigbare fiskemuligheter og stigende havnivåer.

Transnasjonalitet og mobilitet har i lang tid utgjort den dominante måten å leve på og representerer selve grunnbjelken i lokaløkonomien. I dag sender om lag 3000 migrantarbeidere hjem 'remittances' fra Australia, New Zealand og Papua Ny-Guinea. Dette er ikke et unikt fenomen i Tuvalu, men er noe de aller fleste øy-statene i Polynesia utfører (Hviding, 2011). På grunn av denne transnasjonaliteten kan man oppleve en tydelig åpenhet for forandringer blant befolkningen. Det er allerede mange som emigrerer bort fra Tuvalu av helsemessige grunner, utdanning og arbeid (Lazrus, 2009, s. 18). Transnasjonaliteten, mobiliteten og åpenheten for forandringer spiller også en rolle når det kommer til hvordan de

forbereder seg for eventuelle naturlige katastrofer. Innbyggere på atollen Nanumea bruker et uttrykk kalt *taumalo*, dette er en test hele samfunnet utfører for å sjekke beredskapen i tilfellet en katastrofe skulle inntreffe (Lazrus, 2015, s. 57). Hvis det viser seg at en familie ikke er klar blir de offentlig skamgjort. Hvis en familie er klar for den mulige katastrofen er de *tako*. Begge uttrykkene har minnet i viktighet med introduksjonen av samarbeidende lagre og frosset og hermetisert mat. Likevel, spiller uttrykkene en veldig viktig kulturell og symbolsk rolle og har mye å si i deres forståelse om adaptasjon og motstandsdyktighet.

Spørsmålet da er hvordan man skal tilpasse seg alle disse forandringene. Er det kun utholdenhet som gjelder eller er det andre grep de lokale må begi seg ut på for å kunne overleve? Det er allerede mye snakk blant befolkningen på Tuvalu at hvis det ikke kommer tilstrekkelig med ressurser og hjelp, og hvis det ikke skjer positive forandringer i været, er den siste utveien total migrasjon fra atollene. Som allerede fortalt over, og som vi også finner igjen i Shishmaref, så er folket på Tuvalu godt kjent med mobilitet. På grunn av dette har de også flere forbindelser i Sør-Øst-Asia og Oseania (Lazrus, 2015, s. 216). Et viktig poeng blant Tuvaluanere er at de ønsker å være kompetente migranter, og ønsker ikke å bli omtalt som flyktninger hvis en eventuell relokalisering vil finne sted (Farbotko & Marino, 2011, s. 383). Realiteten er at landet ikke har tilstrekkelige ressurser til å håndtere disse forandringene på egenhånd og er avhengige av ekstern støtte. Til syvende og sist vil alle handlinger og avgjørelser som er ment for å beskytte Tuvalu være midlertidige. Det er ingen sjøbarriere høy og stabil nok til å holde tilbake erosjonen og det stigende havnivået Tuvalu opplever. Dette er en faktor som man ser over flere steder på kloden. Verden som har produsert klimaforandringene vil også bli påvirket av det, dessverre er det slik at det er de med færrest ressurser som vil bli rammet hardest, og først (Lazrus, 2009, s.19).

Narrativ

Tuvalu har også støtt på et annet problem i forbindelse med klimaforandringer, og det handler om narrative. Som nevnt i introduksjonen påvirkes dette veldig av oppfattelsen av rommenes diskontinuitet. Gupta og Ferguson skriver i sin artikkel at verden er fragmentert i en samling av «land», med en egen kultur og eget samfunn (Gupta & Ferguson, 1992, s. 6). Dette fenomenet gjelder ikke bare på internasjonalt nivå, men er også noe vi finner på nasjonalt nivå. Hvis befolkningen i Shishmaref må relokaliseres vil de ikke flyttes over internasjonale grenser, men nasjonale grenser siden de inngår som amerikanske borgere. Likevel blir de omtalt som «klimaflyktninger». I Tuvalu sitt tilfelle har de ikke noe annet valg enn migrere internasjonalt, grunnet deres begrenset landareal og med tanke på at alle atollene blir utsatt

for de samme farene. Land og grenser er i dag så «naturlige» for oss at kultur også omtales i sammenheng med landet eller staten det kommer fra (Gupta & Ferguson, 1992, s. 7). «Norsk kultur», «Tuvalsk kultur» eller «Iñupiat kultur» forbinder vi med helt spesielle og unike rom og mennesker. I samme artikkel skriver Gupta og Ferguson om erosjonen av sosiale rom, altså at mobilitet og migrasjon har gjort at nasjonalt-stat og deres sammenhengende kultur er uklart (Gupta & Ferguson, 1992, s. 11). Selv om vi i dag lever i samfunn som inneholder flere kulturer virker det tilsynelatende kriseaktig hvis en gruppe mennesker mobiliserer seg, enten frivillig eller under press av forskjellige farer.

Tuvalu har begrenset global innflytelse og med dette følger en manglende evne til å styre egen omtale. I den dominerende globale diskusjonen om klimaforandringer kan sårbare land og samfunn som Tuvalu bli posisjonert på en måte som gjør at makten til handling og muligheter blir tatt bort fra dem (Farbotko & Lazrus, 2011, s. 382). Denne situasjonen gjelder også for Shishmaref, som også avhenger av USAs handlinger og forståelse av situasjonen for å kunne adaptere til problemene i forbindelse med klimaforandringer. Noe annet som er viktig for forståelse er også prioritering. Er det verdt å prioritere penger og tid til en landsby med 600 innbyggere? Respons og handling i disse situasjonene, når det kommer til klimaforandringer baserer seg ofte på urettferdige maktforhold av marginaliserte grupper og ressursvake land eller omgivelser. Det er ofte slik at man i denne diskusjonen bruker begrepet klimaflyktning. En definisjon som ofte brukes for dette er allerede nevnt i introduksjonen;

People who have to leave their habitats, immediately or in the near future, because of sudden or gradual alterations in the natural environment related to at least one of three impacts of climate change: sea-level rise, extreme weather events, and drought and water scarcity (Farbotko & Lazrus, 2012, s.384).

Problemet med denne definisjonen er at den binder menneskene til stedet det er snakk om. Definisjonen er ikke fleksibel nok til å innebære migrasjon som en tilpasningsstrategi. Som vi allerede har snakket om over er både befolkningen i Shishmaref og i Tuvalu kjente med mobilitet som et virkemiddel for å livnære seg, og for å bringe inn økonomiske goder. Definisjonen ser på folk som statiske vesener, men man glemmer fort hvor fleksible og mobile vi faktisk er. Migrasjon har lenge vært en godt brukt strategi for adaptasjon, respons og overlevelse, også mot klimatiske stressorer (Warner, et al., 2009, s. v., Oliver-Smith, 2009, s. 116). I tillegg til dette vil det ofte være tilfellet at menneskene som lever på disse utsatte

stedene bruker egen agens når det kommer til valget om å migrere eller ikke. Slik som vi allerede har forstått om Tuvalu er det allerede mange som har migrert på grunn av helsemessige grunner, utdanning og arbeid.

«The word «habitat» (...) is an essentially ecological term. Used in the context of climate refugees it recalls problematic representations of indigenous and developing world populations as inevitably «rooted» in the territory in which they live, like plant species, as a kind of force of nature – while westerners uncritically embrace their freedom to be highly mobile global citizens, decoupled from nature» (Farbotko & Lazrus, 2012, s. 384)

Oppfattelsen av at mobilitet er krise er motsigende med tanke på hvor mobile vi i vesten er; vi pendler til og fra jobb, vi reiser på ferier til utlandet i mange uker i strekk, flere har jobber som krever dem å være utenlands i månedsvis og flere flytter også permanent til andre land for flere forskjellige grunner uten problem og uten en diskusjon om dette er en migrasjonskrise. Samtidig er det også viktig å huske på at krisen Ada I. Engebriksen skriver om i forhold til flyktningstrømmer «fra det fattige og ustabile sør til det velstående og stabile nord» viser seg å ikke være helt berettiget (Engebriksen, 2017, s. 22). Ifølge Warner viser det seg at det meste av migrasjonen et land som er utsatt for klimaforandringer vil oppleve er nasjonalt, og *ikke* internasjonalt (Warner, et al. 2009). Denne kriseretorikken som føres kan ha stor effekt på hvordan respons og handling utføres fra industrialiserte land til og mot de ressursvake, og som Engebriksen poengterer «Kriseretorikken kan med andre ord stå i veien for å opprettholde en uavhengig og kritisk sosial analyse av de forandringene vi ser i verden i dag» (Engebriksen, 2017, s. 22). Jeg kommer ikke til å gå i detalj om hvordan diskursen foregår eller hva slags beslutninger som tas, men det er likevel viktig å poengtere at hvordan vi diskuterer migrasjon vil ha en sterk påvirkning på de som bruker det som virkemiddel for adaptasjon og for de som ser på det som siste utvei.

Når det i media og politikk snakkes om kriser er det viktig å forstå hvem sin krise det snakkes om. Er det vår krise fordi vi mottar såkalte «flyktninger» eller er det de som faktisk migrerer sin krise? Som vi har forstått ut fra det Gupta & Ferguson skriver oppfatter vi i Vesten det som krise siden det bryter med vår forståelse om rom og diskontinuitet. Hvordan forstår de som blir truet av en potensiell tvungen migrasjon eller relokalisering? Dette skal jeg ta for meg i neste del hvor jeg diskuterer likheter og forskjeller mellom Shishmaref og Tuvalu.

Likheter og forskjeller mellom Shishmaref og Tuvalu

Hvordan en tilpasser seg til risikoer i omverdenen, det være seg krig, kriminalitet, økonomisk nedgang eller klimaforandringer handler mye om persepsjon. Sammen med dette tilhører det Douglas og Wildavsky beskriver som; kulturell risiko persepsjon (Douglas & Wildavsky, 1983). Dette vil si at hvert samfunn utvikler sin egen forståelse av sine naturlige omgivelser, og ut fra dette legges det også forskjellig vekt på hvilke risikoer eller farer som skal prioriteres og hvordan.

«Our answer will be that the choice of risks to worry about depends on the social forms selected. The choice of risks and the choice of how to live are taken together. Each form of social life has its own typical risk portfolio. Common values lead to common fears (and, by implication, to a common agreement not to fear other things)» (Douglas & Wildavsky, 1983, s. 8).

I denne forbindelse er det verdt å se på hvilke risikoer og farer som begge disse stedene legger vekt på. Jeg skal se på hvilke risikoer begge ser på som sentrale, og hvilke som skiller dem. Douglas og Wildavsky skriver at det er et sosialt bias til hvilke farer og/eller risikoer vi velger å prioritere og effektivt jobbe mot, og det er ingen fasitsvar til hva som er den beste responsen. En kan heller aldri vite med fullstendig sikkerhet at det arbeidet man gjør for å forhindre katastrofe er nok (Douglas & Wildavsky, 1983, s. 4). I Tuvalu og Shishmaref sine tilfeller er det relativt lite de kan gjøre selv for å forhindre for store skader eller tap hvis en storm skulle inntreffe, de er begge avhengige av ytre aktørers støtte for å forhindre slike katastrofer. Det de derimot har egen agens over er hvordan de velger å oppfatte situasjonen og hvordan de velger å handle i forhold til bevegelse og framtidsutsikter med de ressursene de har tilgjengelige.

Ved å bruke premisset ovenfor, om at persepsjon av risiko og farer er kulturelt basert, sammen med TEK kan man analysere og lettere forstå hvordan forskjellige samfunn velger å prioritere forskjellige risikoer.

Tuvalus risikopersepsjon handler veldig mye om hvilken informasjon menneskene her sitter inne med, og dette varierer mellom generasjonene. Som tidligere nevnt har kristendommen vært med på å forme hvordan befolkningen oppfatter risiko. En bokstavelig tolkning av bibelen, som sier at Gud lovt Noah å aldri oversvømme Jorden igjen, har overbevist flere at Gud ikke vil la Tuvalu bli oversvømt (Lazrus, 2015, s. 56). På den andre siden, har Tuvalu medlemmer av samfunnet med kunnskap om menneskeskapte klimaforandringer. Disse er

fortsatt religiøse, men sier derimot at Gud ikke visste at menneskene kom til å påvirke kloden på en så negativ måte da løftet ble gitt og at mennesket selv har ansvaret for å ta vare på Jorden.

I likhet med Tuvalu har Iñupiat-befolkningen i Shishmaref alltid vært avhengige av mobilitet for overlevelse. Det er ikke før i nyere tid at de har blitt permanent bosatt på Sarichef-øyen, og hvor de i dag i likhet med Tuvalu er mye avhengige av ytre aktører for overlevelse i kombinasjon med egen jakt og sanking. Hvor befolkningen på Tuvalus atoller har blitt boende frivillig, kan man argumentere for at befolkningen i Shishmaref i starten ble tvunget til å bosette seg her. Dette har også formet hvordan de ser på risiko og eventuelle løsninger. Når det kommer til hvor menneskene i Shishmaref skal relokiseres til er det sterke meninger som kommer fram;

«Residents are very explicit that they do not want to merge with another village or move to Nome or Kotzebue, the closest, larger, hub and service towns in the region. *Kigiqtaamiut* people overwhelmingly feel that to do so would compromise the health, wellbeing, and cultural integrity of community members» (Marino, 2012, s. 89).

Ut fra dette sitatet kan man forstå at samfunnet er redde for å miste seg selv ved en eventuell relokalisering til en av de industrialiserte byene/landsbyene i nærheten. Marino nevner en frykt mot å miste kulturelle tradisjoner og språk. Samtidig er de redde for at barna skal bli utsatt for narkotika og alkohol (Marino, 2012, s. 89). Befolkningen og spesielt de eldre ser på det som tryggere for barna i omgivelsene de er i nå, dessuten er det ikke tillatt å bringe alkohol inn i Shishmaref. Det kan tolkes som at Shishmaref har en relativt lukket kultur som er skeptisk til ekstern påvirkning. I tillegg er Iñupiat-befolkningen i Shishmaref bundet så sterkt til naturen at å flytte fra den vil være som å miste et familiemedlem. Dette finner vi ikke igjen på samme måte i Tuvalu. Som tidligere nevnt bruker Tuvalu, i likhet med andre land i Polynesia, transnasjonalitet som et virkemiddel for å skaffe seg erverv. For folket på Tuvalu er også den kulturelle integriteten viktigere enn den territorielle (Lazrus, 2009, s. 202). Hva dette vil si er at identiteten til folket først og fremst ligger i det sosiale og kulturelle rommet enn det fysiske rommet. Dette trekker oss tilbake til Gupta & Fergusons tanke om diskontinuerlige rom. Tuvalu viser seg å være relativt ubundne til stedet de oppholder seg på, selv om det selvfølgelig har stor kulturell verdi er det først og fremst folket man burde snakke om når man nevner Tuvalu. Dette gir også mening med tanke på hvor mange Tuvaluanere som bor utenfor nasjonens grenser allerede og som fortsatt omtaler seg selv som Tuvaluanere,

selv etter flere generasjoner. Shishmaref, selv om de er veldig mobile i rommet de bebor, ser på rommet som nødvendig for å kunne holde på egne kulturelle verdier og sosiale mekanismer. Dette får man et sterkt inntrykk av når de forteller om at naturen rundt vil lide hvis deres tilstedeværelse forsvinner. I flere av intervjuene Marino har med befolkningen har de gitt til uttrykk at de ville vært villige til å flytte innenlands, så lenge de hadde mulighet til å bevege seg tilbake til Sarichef (Marino, 2012).

Når det kommer til risiko, er det også viktig å forstå sårbarhet og motstandsdyktigheten til et samfunn. Som vi har forstått så langt er både Tuvalu og Shishmaref to steder med relativt få ressurser til å motstå klimaforandringene og trenger ekstern støtte for å motstå kreftene. En god definisjon på sårbarhet i forbindelse med klimaforandringer kan hentes fra Wisner et al. «[...] the characteristics of a person or group and their situation that influence their capacity to anticipate, cope with, resist and recover from the impact of a natural hazard» (2004, s. 11). Gjennom å se på dette vil man i teorien være bedre rustet til å respondere. Vi har allerede gått gjennom flere elementer som gjør både Shishmaref og Tuvalu sårbare når det kommer til direkte påvirkninger av klimaforandringer. Likevel, er det ofte slik at sårbarheten til å motstå klimaforandringene består av sammensatte faktorer. Derav er det også problematisk å kalle migranten som flytter fra disse utsatte områdene for «klimaflyktninger». Castles og Black, for eksempel, tilskriver mye av migrasjonen til politiske, sosiale og økonomiske faktorer (Oliver-Smith, 2009, s. 121). Dette kan vi også bekrefte ved å se på casene til både Tuvalu og Shishmaref. Blant begge disse befolkningene er det relativt vanlig å reise ut for jobb og utdannelse. Noen kommer tilbake, mens andre blir. Ved å se på økonomiske og sosiale ressurser kan man også se på hvor godt et samfunn vil være i stand til å absorbere katastrofer hvis de skulle inntreffe. Marino kommer i sin etnografi med et godt eksempel ved å sammenligne jordskjelvene som traff San Fransisco i 1989 og Port-au-Prince i Haiti i 2010 (Marino, 2015, s. 20). Begge var omtrent like sterke, men utfallene var dramatisk forskjellige. I San Fransisco mistet 67 mennesker livet, mens på Haiti mistet rundt 300'000 mennesker livet. Forskjellen mellom disse to? Velstand, byggekvalitet, tilgang på medisinsk hjelp og tilgang på ulike ressurser både før og etter. Ved å dra paralleller til Tuvalu og Shishmaref, som begge har begrenset tilgang til ressurser og velstand kan man på forhånd danne seg en hypotese om hva som vil skje hvis en katastrofe inntreffer. Det handler ikke altså bare om utsettelse, men også om egenskapen til absorbering.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg diskutert og gått gjennom flere elementer ved hvordan klimaforandringer oppfattes og håndteres av to svært utsatte øy-samfunn. Som man kan forstå er mobilitet en sentral del av begge kultur og er noe som utgjør store deler av deres realitetsforståelse. Deres samhandling med naturen er livsnødvendig. Dette blir eksplisitt omtalt i Shishmaref ved flere instanser, og er noe som lett kan observeres på de Tuvaluanske atoller.

Denne kulturelt tradisjonsrike koalisjonen mellom natur og mennesker trues i dag av klimaforandringer og ekstremvær, både gjennom sakte inntredende og raskt påfallende fenomener. Det er helt klart at begge disse stedene trenger støtte og hjelp fra eksterne aktører for å motstå kreftene, men det som derimot er feil er å beskrive dem som hjelpeløse ofre. Både befolkningen i Shishmaref og Tuvalu har vist sterk agens i motstandsdyktighet og adaptasjon. Nettopp på grunn av denne agensen har de vært i stand til å motstå de kompliserte situasjonene de lever i den dag i dag. Deres daglige mobilitet utfordrer også påstanden om hjelpeløshet.

På grunn av dette er det også problematisk å kalle dem «flyktninger». Som definisjonen jeg har valgt å bruke for å diskutere temaet, beskriver den mennesker som statiske og tar ikke høyde for mobilitet. Den hadde, under tvil, passet til mennesker som lever i høyt industrialiserte samfunn hvor avstanden mellom natur og menneske er figurativt mye større. Derimot er den dårlig egnet til å beskrive mobiliteten og migrasjonen til folkene på Sarichef og Tuvalu. Et annet problem med denne begrepsfestingen som «flyktning» er at den peker på en forståelse om at menneskene må migrere fordi de ikke har noe annet valg. Som vi har sett i begge tilfeller har begge samfunnene eksplisitt erkjent at migrasjonen vil være et nødvendig grep som må tas i lys av klimaforandringer, hvis det ikke skjer en drastisk positiv endring klimabildet, men at det skal skje på egne premisser. At det skal gå ut på deres egne premisser kan være et komplisert forbehold på grunn av deres avhengighet til ytre aktører. Denne avhengigheten er også noe av det som gjør befolkningene sårbare for forandringer.

Ved at øysamfunnene blir utsatt for klimaforandringer i kombinasjon med ressurs svakhet og marginalisering av egen agens og omtale blir situasjonen på øynene vanskeligere enn nødvendig. Det er dermed viktig å lytte til og forstå problematikken i deres egen kontekst. Ut fra dette kan man bedre og lettere tolke, og i tur handle for bedre løsninger for menneskene her. Det er ingen tvil om at menneskene her trenger støtte for å overleve og for å kunne tilpasse seg, men på en måte som tillater egen representasjon.

Referanseliste:

- Booij, J. (2007) Figur 5 [Fotografi]. Juriaan Booji.
<https://www.thesinkingoftuvalu.com/photography#/tuvalu/>
- Douglas, M., & Wildavsky, A. (1983). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*. University of California Press.
- Engebriqtsen, A. I. (2017). Kampen om mobilitet og sted: Hva kan antropologien tilføre forståelsen av «migrasjonskrisen»? *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 28(1), s. 20-34.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2017-01-03>
- Füssel, H-M. (2007). Vulnerability: A generally applicable conceptual framework for climate change research. *Global Environmental Change*, 17(2), s. 155-167.
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.05.002>
- Farbotko, C. & Lazrus, H. (2012). The first climate refugees? Contesting global narratives of climate change in Tuvalu. *Global Environmental Change*, 22(2), s. 382-390.
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.11.014>
- Gallagher, S. (2019) *Fongafale Island, home to the Tuvaluan capital, Funafuti*. Figur 4 [Fotografi]. The Guardian. <https://www.theguardian.com/global-development/2019/may/16/one-day-disappear-tuvalu-sinking-islands-rising-seas-climate-change>
- Gupta, A., & Ferguson, J. (1992). Beyond “Culture”: Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*, 7(1), 6–23. <http://www.jstor.org/stable/656518>
- Heacker, D. (2016) *An abandoned house at the west end of Shishmaref, Alaska, that slid during a storm in 2005*. Figur 3 [Fotografi]. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/2016/08/20/us/shishmaref-alaska-locate-vote-climate-change.html>
- Hislop, L. (2010) *Aerial view of Shishmaref*. Figur 1 [Fotografi]. Grid Arendal.
<https://www.grida.no/resources/1134>
- Hviding, E. & Rio, K., M. (Red.). (2011) *Made in Oceania: Social movements, cultural heritage and the state of the Pacific*. Sean Kingston Publishing.
- Keene, E. (2017) *The native village of Shishmaref, viewed form the northeast side of Sarichef Island*. Figur 2 [Fotografi]. The Arctic Institute.

<https://www.thearcticinstitute.org/self-preservation-amid-debate-alaskan-village-decides-move-inland/>

- Lazrus, H. (2015). Risk Perception and Climate Adaptation in Tuvalu: A Combined Cultural Theory and Traditional Knowledge Approach. *Human Organization*, 74(1), s. 52-61. DOI:[10.17730/humo.74.1.q0667716284749m8](https://doi.org/10.17730/humo.74.1.q0667716284749m8)
- Lazrus, H. (2009). *Weathering the Waves: Climate Change, Politics, and Vulnerability in Tuvalu* [Doktorgradsavhandling]. University of Washington.
- Marino, E. (2015). *Fierce Climate, Sacred Ground: An Ethnography of Climate Change in Shishmaref, Alaska*. University of Alaska Press
- Marino, E. (2012). *Losing ground: An Ethnography of Vulnerability and Climate Change in Shishmaref, Alaska* [Doktorgradsavhandling]. University of Alaska Fairbanks
- Marino, E. & Lazrus, H. (2015). Migration or Forced Displacement?: The Complex Choices of Climate Change and Disaster Migrants in Shishmaref, Alaska and Nanumea, Tuvalu. *Human Organization*, 74(4), s. 341-350. DOI:[10.17730/0018-7259-74.4.341](https://doi.org/10.17730/0018-7259-74.4.341)
- Marino, E. & Schweitzer, P. (2009) Talking and Not Talking about Climate Change in Northwestern Alaska. I Crate, S.A., & Nuttall, M. (Red.), *Anthropology and Climate Change: From Encounters to Actions* (s. 209-217). Left Coast Press.
- Oliver-Smith, A. (2009) Climate Change and Population Displacement: Disasters and Diasporas in the Twenty-first Century. I Crate, S.A., & Nuttall, M. (Red.), *Anthropology and Climate Change: From Encounters to Actions* (s. 116-136). Left Coast Press.
- Warner, K., Ehrhart, C., de Sherbinin, A., Adamo, S. & Chai-Onn, T. (2009) *In Search of Shelter: Mapping the Effects of Climate Change on Human Migration and Displacement*. UNHCR.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. & Davis, I. (2004) *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters* (2. Utg.). Routledge.

